

KERUEN

M.O. ÁÝEZOV
ATYNDAGÝ ÁDEBIET
JÁNE ÓNER
INSTITYTYNYŇ

HABARSHYSY

M.O. AUEZOV INSTITUTE
OF LITERATURE AND ART

HERALD

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА ИМЕНИ
М.О.АУЭЗОВА

ВЕСТНИК

№4, 77-ТОМ

2022

ISSN 2078-8134

**М.О.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ**

КЕРУЕН

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2005 жылы құрылған

**№4, 77-ТОМ
2022**

ISSN 2078-8134

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
ИМ. М.О.АУЭЗОВА

КЕРУЕН

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

основан в 2005 году

№4, том 77
2022

ISSN 2078-8134

**M.O.AUEZOV INSTITUTE OF
LITERATURE AND ART**

KERUEN

SCIENTIFIC JOURNAL

founded in 2005

№4, 77 vol
2022

Ғылыми журнал

Ғылыми журнал 2005
жылдан бері шығады.

Құрылтайшысы және
баспагері:

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет
және өнер институты

Редакция мен баспагер
мекен жайы:

Заңды мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Шевченко к-сі, 28,
050010,

Нақты мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Құрманғазы к-сі, 29,
2-қабат, 050010,

Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

Электрондық пошта:
keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Жылына 4 рет жарық көреді.

Журнал 2005 жылғы
24 наурызда Қазақстан
Республикасының Мәдениет,
ақпарат және спорт
министрлігі, Ақпарат және
мұрағат комитетінде тіркелген.
Тіркеу куәлігі: 2005 жылғы 24
наурыздағы №5844-Ж.

«КЕРУЕН»

№4, 77-том, 2022

Бас редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Ісләмжанұлы,
филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА
корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институтының бас директоры
(Алматы, Қазақстан)

Бас редактордың орынбасарлары:

Ғылыми редактор:

ҚАЛИЕВА Альмира Қайыртайқызы, фило-
логия ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов
атындағы Әдебиет және өнер институты бас
директорының ғылым жөніндегі орынбасары
(Алматы, Қазақстан)

Жауапты редакторлар:

СҰЛТАН Ертай, PhD, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институты бас директорының
орынбасары (Алматы, Қазақстан)

САРСЕНБАЕВА Жансұлу Баденқызы,
магистр, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және
өнер институтының ғылыми қызметкері
(Алматы, Қазақстан)

Научный журнал

Журнал издается с 2005
года.

Учредитель и издатель:

Институт литературы и
искусства
им. М.О. Ауэзова.

Адрес редакции и издателя:

Юридический адрес:
Казахстан, г. Алматы, ул.
Шевченко 28, 050010,
Фактический адрес: Казахстан,
г. Алматы, ул. Курмангазы 29,
2 этаж. 050010,
Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.
Email: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Выходит 4 раза в год

**Журнал зарегистрирован
24 марта 2005 года в
Комитете информации
и архивов Министерства
культуры, информации и
спорта**

Республики Казахстан.

**Свидетельство о регистрации:
24 марта 2005 г. №5844-Ж.**

«КЕРУЕН»

№4, том 77, 2022

Главный редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович,
доктор филологических наук, член-корреспон-
дент НАН РК, генеральный директор Института
литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы,
Казахстан)

Заместители главного редактора:

Научный редактор:

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат
филологических наук, заместитель по науке
генерального директора Института литературы
и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Ответственный редакторы:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генераль-
ного директора Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

САРСЕНБАЕВА Жансулу Баденовна, магистр,
научный сотрудник Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Scientific journal

The journal has been
published
since 2005

Constitutor and publisher:

M.O. Auezov Institute of
Literature and Art

**Address of the editorial and
publishing office:**

28, Shevchenko str., Almaty,
050010, Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 272-74-11,

+7 (727) 300-32-45.

E-mail: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Published 4 times a year

**The journal was registered
on March 24, 2005 in the
Committee of Information and
Archives of the Ministry of
Culture, Information and Sports
of the Republic of Kazakhstan.
Registration certificate: March
24, 2005 No. 5844-Zh.**

«KERUEN»

№4, 77 vol, 2022

Editor-in-Chief:

MATYZHANOV Kenzhekhan Islamzhanovich,
Doctor of Philology, Corresponding Member of
the National Academy of Sciences of the Republic
of Kazakhstan, Director General of the Institute of
Literature and Art named after MO Auezov (Almaty,
Kazakhstan)

Deputy Editors-in-Chiefs:

Scientific editor:

KALIEVA Almira Kairtayevna, Candidate of
Philological Sciences, Deputy Director General for
Science of the M.O. Auezov Institute of Literature and
Art (Almaty, Kazakhstan)

Responsible Editors:

SULTAN Yertay, PhD, Deputy Director General
of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art
(Almaty, Kazakhstan)

SARSEN BAYEVA Zhansulu Badenovna, Master's
degree, researcher at the M.O. Auezov Institute of
Literature and Art (Almaty, Kazakhstan).

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

БАС РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Исламжанұлы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СҰЛТАН Ермай, PhD, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ахмет Байұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ филология факультетінің деканы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серік Нығметоллаұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМІРБОЛАТ Алуа Берікбайқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НҰРҒАЛИ Қадша Рүстембековна, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің орыс филологиясы кафедрасы меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гүлжахан Жұмабердіқызы, филология ғылымдарының докторы, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

ҚАЛИЕВА Алмира Қайыртайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының ғылым жөніндегі орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

ҚЫДЫР Тәрілі Еділбайұы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШӘРІПОВА Диляра Сафарғалиқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Ақлима Қайырденқызы, өнертану кандидаты, доцент, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

ҚАЗТУҒАНОВА Айнұр Жасанбергенқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТҰРМАҒАМБЕТОВА Бақыт, өнертану кандидаты, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің доценті (Атырау, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖҮНДІБАЕВА Арай Қанатияқызы, PhD, қауымдастырылған профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясының Қазақ тілі, Қазақ әдебиеті, Қазақстан тарихы зертханасының меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гүлназ Рахымқызы, PhD, қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының оқытушысы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
БАГНО Всеволод Евгеньевич, филология ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Санкт-Петербург, Ресей)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДІРБАЙ Гүлнар Турабекқызы, тарих ғылымдарының докторы, Колумбия университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

СНАМОРРО Antonio Chicharro, ғылым докторы, философия және қолжазба факультетінің профессоры (Гранада, Испания) H = 2

КРАСОВСКАЯ Аксиния, филология ғылымдарының докторы, профессор, Бухарест Университеті (Бухарест, Румыния) H = 1

НИКОЛАС Мари, филология ғылымдарының докторы, профессор, Лихай Университеті (Пенсильвания, АҚШ) H = 1

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)
Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханович, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, советник Президента Республики Казахстан (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, главный научный сотрудник Института языкознания имени Ахмета Байтурсынова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омурбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, декан филологического факультета КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серик Ныгметоллаевич, доктор филологических наук, профессор кафедры казахской литературы Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМИРБОЛАТ Алуа Берикбаевна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой казахской литературы и теории литературы КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НУРГАЛИ Кадиша Рустембековна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русской филологии Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гульжанхан Жумабердыевна, доктор филологических наук, доцент, главный научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат филологических наук, заместитель по науке генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

КЫДЫР Торали Едилбай, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШАРИПОВА Дилара Сафаргалиевна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Акlima Каурденовна, кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной консерватории имени Курмангазы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

КАЗТУГАНОВА Айнур Жасанбергеневна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТУРМАГАМБЕТОВА Бахыт Жолдыбаевна, кандидат искусствоведения, музыковед, доцент кафедры музыки и искусства Атырау Университет им. Х.Досмухамедова (Атырау, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖУНДИБАЕВА Арай Канатиевна, PhD, ассоциированный профессор, заведующий лабораторией казахского языка, казахской литературы, истории Казахстана Национальной академии образования имени И. Алтынсарина Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гульназ Рахимовна, PhD, преподаватель кафедры казахской литературы и теории литературы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

БАГНО Всеволод Евгеньевич, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент Российской академии наук (Санкт-Петербург, Россия)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДИРБАЙ Гульнар Турабековна, доктор исторических наук, профессор Колумбийского университета (Нью-Йорк, США)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

SHAMORRO Antonio Chicharro, доктор наук, профессор Гранадского университета, заведующий факультета философии и рукописи (Гранада, Испания) N = 2

КРАСОВСКАЯ Аксинья, доктор филологических наук, профессор, Бухарестский университет (Бухарест, Румыния) N = 1

НИКОЛАС Мари, доктор филологических наук, профессор, Университет Лихай (Пенсильвания, США) N = 1

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF:

MATYZZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General director of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SULTAN Yertay, Ph.D., Vice-general director of M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanovich, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, President's advisor of the Republic of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

BAZARBAYEVA Zeynep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chief Researcher of the Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ZHOLDASBEKOVA Bayan Omirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Dean of the Philological Faculty of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

NEGIMOV Serik Nygmetollayevich, Doctor of Philology, Professor of the Department of Kazakh Literature of L.Gumilev Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=searchauthorlookup>

TEMIRBOLAT Alua Berikbayevna, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kazakh Literature and Literary Theory of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

NURGALI Kadisha Rustembekovna, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Russian Philology L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ORDA Gulzhakhan Zhumberdyevna, Doctor of Philology, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

KALIYEVA Almira Kairtayevna, Candidate of Philological Sciences, Deputy Director General for Science of the M.O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ANANYEVA Svetlana Viktorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=searchauthorlookup>

KYDYR Torali Edilbay, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

SHARIPOVA Dilyara Safargaliyeva, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher at the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

OMAROVA Aklima Kairdenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Kurmangazy Kazakh National Conservatory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

KAZTUGANOVA Ainur Zhasanbergenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

TURMAGAMBETOVA Bakhyt Zholdybayevna, Candidate of Art History, Senior lecturer at the Department of Music and Art of H.Dosmukhamedov Atyrau University (Atyrau, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ZHUNDIBAYEVA Arai Kanapiyevna, PhD, Associate Professor, Head of the Laboratory of the Kazakh language, Kazakh Literature, History of Kazakhstan of the I. Altynsarin National Academy of Education (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

DAUTOVA Gulnaz Rakhimovna, PhD, Lecturer, Department of Kazakh Literature and Literary Theory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

INTERNATIONAL EDITORIAL COUNCIL:

BAGNO Vsevolod, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences (Saint Petersburg, Russia)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

KENDIRBAY Gulnar Turabekovna, Doctor of Historical Sciences, Professor of Columbia University (New York, USA)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

CHAMORRO Antonio Chicharro, Doctor of Sciences, Professor of Granada University, Head of the Faculty of Philosophy and Manuscript (Granada, Spain)
H = 2

KRASOVSKAYA Aksinia, Doctor of Philology, Professor, Bucharest University (Bucharest, Romania)
H = 1

NIKOLAS Mary, Doctor of Philology, Professor, Lehigh University (Pennsylvania, USA)
H = 1

МАЗМҰНЫ

Бас редактордың алғы сөзі..... 14

Әдебиеттану

<i>Сейітжанов З.Н., Мекебаева Л.А., Нуртазина А.О.</i> Қазіргі айтыстың тақырыптық-идеялық және жанрлық ерекшеліктері.....	17
<i>Омаров Б.Ж.</i> Әсет Найманбаев шығармашылығы: шығыс дәстүрі және көшпелі сюжеттер.....	27
<i>Ақыш Н.Б.</i> С.Бегалин шығармаларындағы көркемдік таным үрдісі.....	40
<i>Саурықов Е.Б., Тамабаева Қ.Ө., Елубаева Р.С., Беркенова Р.А.</i> Абай дәстүрі және Шерхан Мұртаза шығармашылығы.....	51
<i>Олжабаев Б.К., Пангереев А.Ш., Сөйлемез О.</i> Қазақ фольклорындағы «Туған жер» концептісі.....	62
<i>Аймұхамбет Ж.Ә., Айтуғанова С.Ш., Байтанасова Қ.М., Қасен А.Т., Сейпұтанова А.К.</i> Көркем мәтіннің актанттық құрылымы.....	75
<i>Абишева С.Д., Молдағали М.Б.</i> Б. Кенжекеев поэзиясының түстік бейнелерінің тезаурусы.....	87
<i>Әбдіқалық К.С., Қожжекеева Б.Ш., Алиева Ж.А.</i> «Айқап» пен «Қазақта» жарияланған Мағжан өлеңдеріндегі азаттық идея.....	98
<i>Нурмолдаев Д.М., Жаксылықов А.Ж.</i> Адольф Арцишевскийдің «Вершина» әңгімесіндегі ежелгі табынудың әсемдеу аспектііндегі тау бейнесі.....	109
<i>Кенжебаева Ж.Е., Карпова А.Э.</i> Қазақстандық әдеби білім берудегі мәдениеттанулық көзқарас.....	120
<i>Таджиев Х.Х., Қыдыр Т.Е.</i> Қазақ ойшыл-ақындары шығармаларында иман шарттарының көркем бейнеленуі (XIX-XX ғ. басы).....	137
<i>Баянбаева А.А., Демченко А.С., Баянбаева Ж.А., Қалиева А.Қ.</i> Г. Бельгер романдарын талдаудың интерактивті стратегиясы.....	152
<i>Сарсенбаева Ж.Б., Саметова Ж.</i> Бейсенбай Сүлейменов шығармаларындағы жаһандық мәселелер.....	163
<i>Жұматаева А.Н.</i> Абай поэзиясындағы әйелдер бейнесі: Абайға дейінгі көркемдік көзқарастарға салыстырмалы талдау.....	178
<i>Аманғалиева А.Е., Бекмашева А.Н.</i> Рабғузидің «Қисас-ул-анбийя» шығармасындағы ономастикалық кеңістік («Адам ата-Хауа ана» қиссасы негізінде).....	189
<i>Мурсал А., Таңжарықова А.В., Ермекова А.Б., Аян Э.</i> Ахметолла Қалиұлының «Арда Алтай» романындағы стильдік ерекшеліктер.....	200
<i>Ибраева Ж.Б., Шапкина Г.З., Адилбекова М.К.</i> А. Жаксылықовтың «Поющие камни» романындағы фольклоризм.....	210
<i>Оралбек А., Қосанов С.Қ., Рақыш Ж.С.</i> Әбдіғали Сариев өлеңдерінің тақырыптық, жанрлық ерекшеліктері.....	220
<i>Сабирова Д.А., Молдағали М.</i> Интернет-әдебиеті ұғымын теориялық-әдеби талдау.....	231
<i>Мырзақұлов Б.Т.</i> Ақыт Үлімжіұлының «Ғазиз пірлер естелігі» (Манақиб пирон Ғазизан) кітабының текстологиялық мәселелері.....	239
<i>Аманқұлова Л.А., Бегманова Б.С.</i> Қазіргі қазақ лирикасындағы көркемдік ізденістер (Ақын Е.Жүніс шығармашылығы бойынша).....	254
<i>Идрисова Э.Т., Балтымова М.Р.</i> Күміс ғасырындағы орыс ақындары шығармашылығындағы сыңарлану мотиві.....	264

ӨНЕРТАНУ

<i>Кобжанова С.Ж., Айдарова М.С.</i> Қазақстандағы цифрлық кескіндеменің дамуы.....	274
<i>Гавриленко И.А., Нусупова А.С.</i> Қазақстанның ұлттық орган өнерінің қалыптасуының мәселелері (1967-1974 жж.).....	293
<i>Туяқбаева А.Ш., Бауыржан А.Б.</i> Балалардың дүние көзқарасын қалыптастырудағы анимацияның білім берудегі принциптері.....	309
<i>Тани А.Б., Жұмасейітова Г.Т.</i> «Қозы-Көрпеш – Баян сұлу» балет интерпретациясындағы жаңа символдар және мотивтер.....	320
<i>Ешмуратова А.К., Ескендіров Н.Р.</i> Қазақстанның ұлттық мәдениеті контекстіндегі қуыршақ театрының қазіргі өнері.....	330

СОДЕРЖАНИЕ

Обращение главного редактора.....15

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Сейтжанов З.Н., Мекебаева Л.А., Нуртазина А.О.</i> Идеино-тематические и художественные особенности современных айтысов.....	17
<i>Омаров Б.Ж.</i> Творчество Асета Найманбаева: восточные традиции и бродячие сюжеты.....	27
<i>Акыш Н.Б.</i> Процесс художественного познания в произведениях С. Бегалина.....	40
<i>Саурыков Е.Б., Тамабаева К.У., Елубаева Р.С., Беркенова Р.А.</i> Традиция Абая и творчества Шерхана Муртазы.....	51
<i>Олжабаев Б.К., Пангереев А.Ш., Соyleмез О.</i> Концепт «Туган жер» в фольклоре казахского народа.....	62
<i>Аймухамбет Ж.А., Айтуганова С.Ш., Байтанасова К.М., Касен А.Т., Сейпуганова А.К.</i> Актантная структура художественного текста.....	75
<i>Абишева С.Д., Молдагали М.Б.</i> Тезаурус цветowych образов поэзии Б. Кенжеева.....	87
<i>Абдикалык К.С., Кожжекеева Б.Ш., Алиева Ж.А.</i> Наследие Магжана Жумабаева, опубликованное в журнале «Айкап» и газете «Казах».....	98
<i>Нурмолдаев Д.М., Жаксылыков А.Ж.</i> Образ горы в рассказе Адольфа Арцишевского «вершина» в аспекте эстетизации древнего культа.....	109
<i>Кенжебаева Ж.Е., Карпова А.Э.</i> Культурологический подход в казахстанском литературном образовании.....	120
<i>Таджиев Х.Х., Кыдыр Т.Е.</i> Художественное изображение условия веры в произведениях казахских поэтов-мыслителей (XIX – начало XX века).....	137
<i>Баянбаева А.А., Демченко А.С., Баянбаева Ж.А., Калиева А.К.</i> Интерактивные стратегии анализа романов Г. Бельгера.....	152
<i>Сарсенбаева Ж.Б., Саметова Ж.</i> Глобальные проблемы современности в творчестве Бейсенбая Сулейменова.....	163
<i>Жуматаева А.Н.</i> Образ женщины в поэзии Абая: компаративистский анализ до Абаевских художественных воззрений.....	178
<i>Амангалиева А.Е., Бекмашева А.Н.</i> Ономастическое пространство в произведении Рабгузи «Кысас аль-Анбия» (по мотивам повести «Адам и Ева»).....	189
<i>Мурсал А., Танжарикова А.В., Ермекова А.Б., Аян Э.</i> Особенности стиля в романе Ахметоллы Калиулы "Арда Алтай".....	200
<i>Ибраева Ж.Б., Шашкина Г.З., Адилбекова М.К.</i> Фольклоризм в романе А. Жаксылыкова «Поющие камни».....	210
<i>Оралбек А., Кусанов С.К., Рақыш Ж.С.</i> Тематические и жанровые особенности творчества Абдигали Сариева.....	220
<i>Сабирова Д.А., Молдагали М.</i> Теоретико-литературный анализ понятия интернет-литературы.....	231
<i>Мырзакулов Б.Т.</i> Текстологические проблемы книги Акыта Улимжиулы «Воспоминания великих наставников» («Минакиб пиран газизан»).....	239
<i>Аманкулова Л.А., Бегманова Б.С.</i> Художественные изыскания в современной казахской лирике (По творчеству поэта Е. Жуниса).....	254
<i>Идрисова Э.Т., Балтымова М.Р.</i> Мотив двойничества в творчестве русских поэтов Серебряного века.....	264

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

<i>Кобжанова С., Ж.Айдарова М.С.</i> Развитие цифровой живописи в Казахстане.....	274
<i>Гавриленко И.А., Нусупова А.С.</i> К проблеме становления национального органного искусства Казахстана (1967-1974 гг.).....	293
<i>Туякбаева А.Ш., Бауыржан А.Б.</i> Воспитательные принципы анимации, как средство формирования мировоззрения детей.....	309
<i>Тани А.Б., Жумасейтова Г.Т.</i> Новые символы и мотивы в балетной интерпретации «Козы Корпеш - Баян сулу».....	320
<i>Ешмуратова А. К., Ескендиоров Н.Р.</i> Современное искусство театра кукол в контексте национальной культуры Казахстана.....	330

CONTENT

<i>Editor-in-chief's address</i>	16
--	----

LITERARY STUDIES

<i>Seyitzhanov Z.N., Mekebayeva L.A., Nurtazina A.O.</i> Ideological, thematic and art features of modern aitys...17	
<i>Omarov B.Zh.</i> Works of Asset Naimanbayev: oriental traditions and migrating plots.....	27
<i>Akysh N.B.</i> The process of artistic knowledge in the works of S. Begalin.....	40
<i>Saurykov E.B., Tamabaeva K.U., Yelubaeva R.S., Berkenova R.A.</i> The tradition of Abai and creativity of Sherkhan Murtaza.....	51
<i>Olzhabayev B.K., Pangereyev A.Sh., Soylemez O.</i> The concept of "homeland" in kazakh folklore.....	62
<i>AIMUKHAMBET Zh.A., AITUGANOVA S.Sh., BAITANASSOVA K.M., KASSEN A.T., SEIPUTANOVA A.K.</i> Actant structure of a literary text.....	75
<i>Abisheva S.D., Moldagali M.B.</i> Thesaurus of color images of B. Kenjeev's poetry.....	87
<i>Abdykalyk K., Kozhekeeva B., Aliyeva Zh.</i> The legacy of Magzhan Zhumabayev, published in the «Aikap» journal and the «Kazakh» newspaper.....	98
<i>Nurmoldayev D.M., Zhaksylykov A.Zh.</i> The image of the mountain in Adolf Artyszewski's story "The Peak" in the aspect of the aestheticization of an ancient cult.....	109
<i>Kenzhebaeva Zh.E., Karpova A.E.</i> Culturological approach in kazakhstan literary education.....	120
<i>Tadzhiev Kh.Kh., Kydyr T.E.</i> Artistic representation of the conditions of faith in the works of the kazakh poet-thinkers (XIX – early XX century).....	137
<i>Bayanbayeva A.A., Demchenko A.S., Bayanbayeva Zh.A., Kaliyeva A.K.</i> Interactive strategies for analyzing G. Belger's novels.....	152
<i>Sarsenbaeva Zh., Sametova Zh.</i> Global problems of modernity in the work of Beisenbai Suleimenov.....	163
<i>Zhumatayeva A.N.</i> The Image of a Woman in Abai's Poetry: Comparative analysis of pre-Abayev artistic views.....	178
<i>Amangaliev A.E., Bekmasheva A.H.</i> Onomastic space in the work of rabguzi "Qisas al-anbiya" (based on the story "Adam and Eve").....	189
<i>Mursal A., Tanzharikova A.V., Ermekova A.B., Ayan E.</i> Style features in Akhmetolla Kaliuly's novel "Arda Altai".....	200
<i>Ibraeva Zh.B., Shashkina G.Z., Adilbekova M.K.</i> Folklorism in the novel A. Zhaksylykova «Singing stones».....	210
<i>Oralbek A., Kusanov S.K., Rakyszh Zh. S.</i> Thematic and genre features of Abdigali Sariyev's work.....	220
<i>Sabirova D., Moldagali M.</i> Theoretical-literary analysis of the concept of internet-literature.....	231
<i>Myrzakulov B.T.</i> Textual problems of the book by Akyt Ulimzhiuly «Memoirs of great mentors» («Minakib piran gazizan»).....	239
<i>Amankulova L.A., Begmanova B.S.</i> Creative endeavour in the contemporary kazakh poetry (on the work of Y. Zhunis).....	254
<i>Idrisova E.T., Baltymova M.R.</i> The motive of duality in the works of Russian poets of the Silver Age.....	264

ART STUDIES

<i>Kobzhanova S.Z., Aidarova M.S.</i> Development of digital painting in Kazakhstan.....	274
<i>Gavrilenko I.A., Nussupova A.S.</i> On the problem of the formation of national organ art in Kazakhstan (1967–1974).....	293
<i>Tuyakbaeva A.Sh., Bauyrzhan A.B.</i> Educational principles of animation, as a means of forming the world view of children.....	309
<i>Tani.A.B., Jumasseitova G.T.</i> New symbols and motives in ballet interpretation «Kozy Korpesh – Bayan sulu».....	320
<i>Yeshmuratova A.K., Eskendirov N.R.</i> Contemporary art of the puppet theater in the context of the national culture of Kazakhstan.....	330

Құрметті оқырмандар, әріптестер, достар!

Сіз «Керуен» ғылыми журналының кезекті санын ашып отырсыз.

Журнал мақалалары CrossRef дерекқорында тіркеледі және әр автордың мақаласына DOI - электронды құжаттарға сілтеме жасау үшін пайдаланылатын цифрлық объект идентификаторы беріледі. Журнал «Ұлттық ғылыми-техникалық сараптама орталығы» акционерлік қоғамның (NCSTE) Қазақстандық дәйексөздер базасында (KazBC) индекстеледі. Алдағы уақыттарда авторларды Web of Science және Scopus халықаралық дәйексөздер базасына енгізілген басылымдарда қабылданған стандарттарға сәйкес жарияланымдар дайындауға бағдарлай бастаймыз. Бұған дейін аннотация мен кілт сөздердің көлеміне қойылатын талаптар реттелген.

Журналдың редакциялық алқасына қазақстандық және шетелдік жетекші ғалымдар кіреді. Журнал авторлардың жарияланымдарының ақпараттық ашықтығы мен қолжетімділігі саясатын ұстанады; мақалалар журналдың веб-сайтында үш тілде толық мәтінді қол жетімділікпен орналастырылған.

Журналдың мақсаты- гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа жетістіктердің нәтижесі бойынша ақпарат беру.

Журналдың міндеттері:

Бұрын жарияланбаған және басқа журналда жариялау үшін ұсынылмаған түпнұсқа жоғары сапалы ғылыми мақалаларды қабылдау.

Авторлық құқыққа қатысты Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарына және жариялау этикасы бойынша әлемдік тәжірибеде жалпы қабылданған ережелерге сүйену.

Келесі гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа зерттеулерді қамту:

1. Әдебиеттану
2. Өнертану

Құрметпен, «Керуен» журналының бас редакторы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан) МАТЫДЖАНОВ Кенжесхан Ісләмжанұлы

Уважаемые читатели, коллеги, единомышленники, друзья!

Перед вами очередной номер научного журнала «**Керуен**».

Статьи журнала регистрируются в БД CrossRef и к каждой авторской статье обязательно присваивается DOI – цифровой идентификатор объекта, который используется для обеспечения цитирования, ссылки и выхода на электронные документы. Журнал индексируется Казахстанской базой цитирования (КазБЦ) АО «Национальный центр государственной научно-технической экспертизы» (НЦГНТЭ). Постепенно мы начинаем ориентировать авторов на подготовку публикаций по стандартам, принятым в изданиях, входящих в международные базы цитирований Web of Science и Scopus. Ранее уже были скорректированы требования к объему аннотации и ключевым словам.

В составе редакционной коллегии журнала представлены ведущие казахстанские и зарубежные ученые. Журнал следует политике информационной открытости и доступности публикаций авторов, статьи размещаются на сайте журнала на трех языках в полнотекстовом доступе.

Целью журнала является распространение научной информации и привлечение новых авторов. Журнал инициирует дискуссии по результатам новых достижений в области гуманитарных наук.

Задачи журнала:

Принимать оригинальные высококачественные научные статьи, ранее не опубликованные и не представленные для публикации в другом журнале.

Опирается на требования законодательства Республики Казахстан в отношении авторского права и общепринятые в мировой практике положения по публикационной этике.

Ориентироваться на охват публикаций по следующим специальностям в области гуманитарных наук.

1. Литературоведение
2. Искусствоведение

С уважением и надеждой на сотрудничество, главный редактор «Керуен», доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович.

Dear readers, colleagues, associates, friends!

Here is the next issue of the scientific journal "Keruen".

Journal articles are registered in the CrossRef database and a DOI is necessarily assigned to each author's article - a digital object identifier that is used to provide citation, reference and output to electronic documents. The journal is indexed by the Kazakhstan Citation Database (KazCD) of the National Center for State Scientific and Technical Expertise JSC (NCSTE). Gradually, we begin to orient the authors to the preparation of publications according to the standards adopted in the editions included in the international citation databases Web of Science and Scopus. Previously, the requirements for the volume of the annotation and keywords have already been adjusted.

The editorial board of the journal includes leading Kazakhstani and foreign scientists. The journal follows the policy of information openness and accessibility of authors' publications; articles are posted on the journal's website in three languages in full-text access.

The purpose of the journal is to disseminate scientific information and attract new authors. The journal initiates discussions on the outcome of new advances in the humanities.

The tasks of the journal:

Accept original high quality scientific articles that have not been previously published or submitted for publication in another journal.

Rely on the requirements of the legislation of the Republic of Kazakhstan in relation to copyright and generally accepted in world practice provisions on publication ethics.

Focus on the coverage of publications in the following specialties: humanitarian sciences

1. Literary studies
2. Art studies

With respect and hope for cooperation, Editor-in-chief of "Keruen", Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich.

Сейітжанов З.Н.¹, Мекебаева Л.А.², Нуртазина А.О.³

^{1,2} *Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,*

³ *Алматы Менеджмент университеті, Алматы, Қазақстан*

E-mail: ¹Asegizbayeva_84@mail.ru, ²mekebaevaleyyla@gmail.com, ³nurtazina669@gmail.com

ORCID: ¹0000-0002-9834-5503, ²0000-0001-5543-9676, ³0000-0002-2273-2531

ҚАЗІРГІ АЙТЫСТЫҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ-ИДЕЯЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАНРЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада қазақ халқының фольклорлық мұрасының жанрларының бірі – ақындар айтысы туралы айтылады. Басты назарға тәуелсіздік алғаннан кейінгі ақындардың айтысы алынған. Мысалы, Д. Кәпұлы, А. Әлтаев, С. Құсанбаев, Қ. Мақсұтов бұрынғы айтыстармен салыстырыла қарастырылады және зерттеу еңбектеріне шолу жасалады. Ерекшеліктері, айырмашылығы мен ұқсастықтары жан-жақты талданады.

Қазіргі айтыстар қоғамдық, тәуелсіздік, әлеуметтік, экономикалық, тіл, саяси, жер мәселелерінің батыл көрсетуімен ерекшеленеді. Айтыс күні бүгін даму үстінде келе жатқан жанр. Өйткені ол көпшіліктің көз алдында өтеді. Бір адам ақын ретінде, әнші ретінде, композитор ретінде де көрінеді. Ақынның өзін-өзі ұстауын, ақындығын, мимикасын халық көріп отырады. Сондықтан көпшілік ұйып тыңдайды және нағыз шындықты айтқан ақындар көпшіліктен қолдау табады. Тіпті кейбіреулері айтысты тыңдап отырып жаттап та алуы мүмкін. Демек айтыс – халықтың руханияты ретінде даму үстіндегі жанр. Бұрынғы айтыс өнерінде ақпарат құралдарының міндетін атқарған. Қоғамдық идеологияның қалыптасуына айтарлықтай әсер еткен және қазақ халқының өмірінен, тариханан бөліп қарауға болмайды. Айтыс арқылы халықтың өткендегі тарихынан бүгінгі өмірді пайымдауға болады. Тәуелсіз кезеңдегі айтыстарда экология мәселесі, тозған жер, тартылған су, ластанған ауа тақырыптары жиі көтеріліп отырды. Дін мәселесі де көтеріліп, халықты жамандықтан сақтануға үндеген. Бұл проблема көп ақындардың айтысынан орын алған. Ақындар айтыс үстінде қандай ауыр сөздер айтылса да оларға ерік берілген, кешіріммен қаралған. Сол ерекшелік бүгінгі күндері де аңғарылып отырады. Айтыс қоғамның табысын да, кемшілігін де көрсететін синкретті жанр. Демек, біздің атадан балаға мұра болып келе жатқан өнер. Ол қазақ халқының мәдени өміріндегі мән-маңызы жоғары жанр болып есептеледі. Дәлел-дәйекпен ел намысын көтеретін өміршең жанр.

Кілт сөздер: ақын, айтыс өнері, синкретті жанр, айтыскер, қазақ халқы, импровизация, әлеуметтік өмір, халық тағдыры.

Кіріспе. Халқымыздың тарихи-тұрмыстық, мәдени-рухани өміріне сәйкес туып қалыптасқан ерекше жанрдың бірі – айтыс. Оның ая-ауқымы кең, көтерер жүгі ауыр. Жазба әдебиеті қалыптаса қоймаған, көбіне көшпелі өмір-тіршілікті негіз еткен елде айтыстың эстетикалық-ақпараттық әсері аз болмаған. Айтыс арқылы көптің көңілін серпілтіп-сергітсе, екінші жағынан, әлеумет өмірінің сан түрлі сауалдарына жауап беріп ақиқатты айту да парыз саналған. «Айтыс – қазақ ауыз әдебиетінде саны жағынан, сапасы жағынан ерекше орын алады. Ақындар айтысында «жаттама өлеңдер аз болады» (Мұқанов, 1965: 54). Осындай өмір қалыбы импровизацияға бейімделген. Сондай-ақ көпшілік сөздің киесі бар деп ұғып, оны қадір тұтқан.

Қазақ даласында сахараның сандуғаштарындай сайрап, елдік рухты көтерген, көптің көкейіндегісін айта білген небір «От ауыз орақ тілді» ақберген ақындар

аз болмаған. Солардан қалған мол мұра тозбас асыл құндылық ретінде бізге жетті. Ежелден қалыптасқан импровизация дәстүрі бүгінгі мәдениетімізді байытып, көптің рухани қажеттілігін өтеп келеді. Театрлық белгі-сипатымен, нірлі де әрлі әуен-сазбен көмкерілетін айтысты халық жылы қабылдап, қызыға тамашалайды. Өйткені айтыс халықтың қанына сіңген өнер болғандықтан рахат сезімге бөленіп көңілдерін көтереді. Екіншіден, айтыс – өмір айнасы. Сүйегінен өткізіп, жетесіне жеткізе айтылатын шындықты халық ұнатқан. Ақын жеке адамның не әлеуметтік саладағы келеңсіздікті, көп көңіліндегі ойды батыл көтере білуімен де ерекшеленеді. Аса ділгір мәселелерді көптің көз алдына шығару айтысқа тән қасиет. Ақын өзінің тақырыбына сай ой желісін сақтай отырып, айтыстың басталуынан аяқталуына дейінгі біртұтас композициялық өрілімді сақтай жырлайды. Басқаша айтқанда, ақындардың қысылып-қымтырылмай еркін айтуларына мүмкіндік берілген.

Тәуелсіздік алғаннан кейін сахнаға талантты айтыскерлер шыға бастады. Айтыстың көшін бастап, бағытын белгіліп жүрген ақындар Д. Кәпұлы, А. Әлтаев, С. Құсанбаев, Қ. Мақсұтов, А. Бұлғақов, Ш. Айдаров, Қ. Мырзабековтер талант қуатымен, даралығымен келіп, қалың көптің көңілінен шығып, рухани нәр сыйлады. Ақындық таланттары арқылы қазақ айтысына үлкен серпіліс, жаңа өрлеу кезеңін ала келді. Тақырып, идея тұтастығы жүйесінде автордың көркемдік шеберлігі, тілі, өзіндік мәнерлігі айқындалады.

Материалдар мен әдістері. Зерттеудің теориялық негізі ретінде ғалымдардың ғылыми-теориялық еңбектеріне сүйене отырып сараптама жасалды. Жолдасбеков М. «Қазаққа Алланың берген сыйы еді» (2009), Құсанбеков С. «Жырлаумен өткен 20 жыл: Эссе-баян, айтыстар» (2011), Әлтаев А. «Наркескен: айтыстар» (2014), М.О. Әуезов «Қазақ әдебиетінің қазіргі дәуірі (тарихи-әдеби сын)» (1998), «Қазақ өнерінің антологиясы» – 25 томдық (2014), «Қазіргі айтыс» Құрастырушы: Несіпбек Айтұлы (2006), Әуезов М. «Қазақтың халық өлеңдері» (1965), Бердібаев Р. «Сарқылмас қазына» (1983), М. Жармұхамедұлы «Айтыс өлеңдерінің арғы тегі мен дамуы» (2001) еңбектері, мақалалары мен ғылыми пайымдаулары негізге алынды. Сонымен қатар, айтыстың тәуелсіздіктен кейінгі даму, қалыптасу кезеңдері қарастырылып, айтыс өнерінің өміршендік мұраттары жан-жақты сарапталды.

Зерттеу материалы ретінде Д. Кәпұлы, А.Әлтаев, С. Құсанбаев, Қ. Мақсұтовтың айтыстары алынған. Тақырыпты зерттеуде құрылымдық талдау, даралау әдістері қолданылады.

Зерттеу нәтижесі. Мақалада зерттеу нәтижелері мен дәлелді тұжырымдардың, қорытынды пікірлердің практикалық мәні үлкен. Тәуелсіздік алғаннан кейінгі ақындар айтысының даму кезеңдері, тақырыбы мен идеясының ерекшеліктері, өміршендік мұраттары жан-жақты сарапталады. Д. Кәпұлы, А. Әлтаев, С. Құсанбаев, Қ. Мақсұтов шығармалары бұрынғы айтыстармен салыстырыла қарастырылады, сюжеттік өзгерістеріне талдау жасалады.

Ғылыми нәтижелерді әдебиеттанушылар, жоғары оқу орындары филология факультеттерінде қазақ әдебиеті жанрларын өту барысында, арнаулы курстар мен семинарларда, қазақ тілі мен әдебиеті пәнін тереңдетіп оқытатын білім беру мекемелерінде пайдалануға болады.

Талқылануы. Айтыс – халық әдебиетінің күрделі де қызық жанры. Өйткені дүйім көптің алдында шектеулі уақыт көлемінде поэзияға тән ерекшеліктерді (ұйқас, ырғақ, көркемдік т.б.) сақтай отырып, сөз асылын бірден төгіп айту туа біткен таланттың ғана қолынан келеді. Көптің көзі қалт жібермей қадағалап отыратындықтан, айтыс ақынға үлкен жауапкершілік жүктейді. Табанда сөз тауып айта білер тапқырлық пен алғырлық, шамырқанған шабытты танытарлық өткір тіл, батылдық пен шыншылдық, білім-біліктілік – бәрі ақын бойынан табылғанда ғана сөзден тосылмауы мүмкін. Ақын халықтың, елдің, тұрмыс-тіршіліктің артық-кемін кеңінен қамтып, шындықты басты өлшемге айналдырғанда ғана сыннан сүрінбей өтеді. Айтыста неғұрлым заман сыры ашылып, көкейкесті мәселелер айтылса, соғұрлым оның әлеуметтік мәні арта түседі. Бұл – жанрдың басты ерекшелігі.

Қандай даңқты ақын болса да бірден ірі айтысқа түспей, алдымен дарындағдысын ұштап айтыстың қатал сынынан өтетіні белгілі. Нағыз импровизатор, ойы ұшқыр өнер иесі екенін көрсете білуі керек. Айтыстағы ақынның өнерін М. Әуезов: «Жарысқа түсуші ақындар тапқырлықпен, өнерпаздықпен кезек шабуыл қақтығысулары арқылы тыңдаушыларын әр алуан дәрежеде қызықтырып, еліктіріп, неше түрлі құбылыс күйлерге салып отырады... Анығында, ақындар айтысының негізінде өзгеше жанрлық бітім мазмұнында, қолдану дәуірінде қазақтың халықтық театрлық өнерінің мол белгілері бар» – деп бағалаған (Әуезов, 1998: 10). Осындай талаптан өткен ақындар ғана үлкен айтыстарға қатысуға құқылы болған. Айтыста әлеуметтік мәнді мәселелер көтеріліп, елдікке нұқсан келтіретін кемшіліктер сынға алынып отырады. Сондықтан айтысты мәлім дәрежеде ел өмірінің шежіресі десек те артық болмайды. Ел даңқын асқақтата сөйлеу де ақындық парыз. Осы арқылы айтыстың танымдық-тәрбиелік сипаты арта түспек. Жел сөзді көпірте жеңіл айту не тұспал-долбармен сөйлеу көпті иландыра бермейді. Сондықтан ақын көпке ой салатын пәтуәлі сөз айту керек.

Айтыстың қандай тақырыпта өрбитінін ақындардың өздері де білмейді. Сол себепті бәсекелес ақын қарсыласының сөзіне қолма-қол жауап бере алатын көргені мен түйгені мол, ішкі дайындығы мықты болуын талап етеді. Өлеңді кідіріссіз төгіп айтып, қарсыласының сауалдарына лайықты жауап қайтара білу үшін ақынға суырып салып айту аздық етеді. Бұған қоса ой тереңдігі мен тәжірибе болуы керек. Қоғамдық өмірдің сан түрлі қыры мен сыры, елдің өткені мен бүгінінен, белгілі адамдар өмірінен хабары болмаған ақын жеңіске жете алмайды. Көрермен көп үшін жеңіл айтылған жел, бос қызыл сөздің керегі жоқ. Өріптесінің тосын айтқан сөзіне тосылмай, дәлелді де дәйекті ой айта білген ақынның мерейі үстем болмақ.

Айтыс синкретті өнер болғандықтан, сөз сайысына түскен ақынның бірнеше қыры (ақын, музыкант, әнші, артист) көрінеді. Табанда төгіп айтқан ақын өлеңді бір музыкалық аспаппен (домбыра, қобыз, сырнай) сүйемелдеуі қажет. Сөз бен саз бірінбірі толықтырып үйлесім тапқанда ғана айтыстың тартымдылығы арта түседі. Айтыс өнерінің сыры мен қырын жан-жақты талдаған ғалым М. Жолдасбеков: «Қазіргі айтыскерлердің көпшілігіне тән кемшілік – өзінің жеке мақамының болмауы. Айтыс ақыны ешкімге еліктірмеуі керек. Еліктегені – өлгені. Мақам мәселесіне әр ақынның паспорты деп қарағанымыз жөн» – деп мәнді ой түйеді (Жолдасбеков, 2009: 12).

Сол себепті айтыс ақындарының өздеріне тән әуез-саз болуы орынды. Ұзақ айтыста өзін шаршатпай, дауысты қарлықтырмайтын, құлаққа жағымды естілетін әуенмен айтыстың әсерлігі артады, көпшіліктің ықыласын да өзіне аударуға мүмкіндік береді. Сондықтан әр ақынның басқаларды қайталамайтын дауыс мәнері болған жөн.

Қылыштың жүзіндегі өткір ой айтып, қаумалаған жұрт назарын тарта білу оңай емес. Айтысқан екі ақынның сөзбен шарпысуына ұтқыр жауап таба білуі және ол жауап көп көңілінен шығатын шынайы әрі көркемдік қуаты биік болғанда айтысты тыңдауға жұрттың ықыласы арта түседі, көпшілікті баурап отырады. Айтыста жалқы арқылы жалпының басындағы шындық айтылатын болғандықтан, шыншылдық пен сыншылдық сабақтасып жүйелі ой айтылғанда айтыс нәрлене де, әрлене түседі. Айтыс зерттеушісі Р. Бердібаев: «Айтысқа түсер ақын шүу дегеннен бастырмалатып, өзінің қарсысындағы әріптестің апшысын қуыра, сескендіре сөйлейді. Екпіндеп, ес жиюға, дәлелді сөз табуға шамасын келтірмей тұқырта айбат шеге сөйлеп, жеңіп кетуді мақсат етеді. Бұл – айтыс өнерінің ерекше әдісі десе де болғандай» – дейді (Бердібаев, 1983: 84). Сондықтан ақындарға қырағылық пен тапқырлық, парасатты ой, көл-көсір білім керек. Ақын терең мазмұнды сөз айтып, айшықты бояу, кестелі сөзді көп қолданып отырса айтыстың ажары ашыла түспек.

Ақынның сөзіне, айту мәнеріне қарай баға берілетіндіктен, оның айтқандары ақылды, пайдалы, бағалы-байламды сөз болғаны жөн. Әріптесінің сауалына, сынына ұтымды жауап қайтаруы тиіс. Тапқырлықпен тауып айтылмаған ойсыз сөз өкінішке ұрындыруы мүмкін. Әйтеуір айтысқанның жөні осы екен деп төпей беру не жалтарып кету ақынға абырой әпермесі анық. Соңғы кездері теледидардан беріліп жүрген «Аламан» айтыста ерсі қалжың, кекете сөйлеу шаң беріп қалады. Әрине, сыпайы, орынды әзіл-қалжың болса тыңдаушылардың, көрермен көптің көңілін жадыратып серпілтер еді. Анайы айтылған әзіл-оспақ не намысына тию ақынның дәрежелігін көрсетеді. Өйткені «айтылған сөз – атылған оқ».

Қарсыласына ілтипат білдіре әдептен аспай отырып-ақ сын айтуға болады. Теледидарда өткізіліп жүрген айтыста кейбір ақындардың сөздерінен жадағайлық, қарабайырлық байқалып қалады. Кейде қарсыласының сауалына тиімді жауап қайтарудың орнына орағыта сөйлеуге бой алдырады. Мұндай қауқары жоқ жылтыр сөз ақынның дәрежелігін танытады, көпшіліктен де қолдау таппайды. Айтыс сауық-сайран үшін ғана болмаған. Оның тамашалық та, танымдық та мәні зор. Сондықтан айтыс өнеріне талғампаздықпен қарап, ел өмірін саралай білетін жүйрік көңіл, сезімтал жүрек керек. Сонда ғана ақпа-төкпе ақындар айтысының кенеуі кетпейді. Қанға сіңген қасиетті өнерге жеңіл қарамай, рухани байлық екенін естен шығармау керек. Сондықтан республикалық айтысты аса маңызды мерекелерге байланысты өткізіп, оған көп көңілінен шығатын талантты ақындарды іріктеп қатыстырса, айтыс өнерінің деңгейі биіктеп, қоғамдық мәні арта түседі. Айтыста заман шындығы айтылатындықтан, бұл өнерге жеңіл қарауға болмайды. Айтыс – дәлел-дәйекпен ел намысын көтеретін өміршең жанр.

Тәуелсіз ел болғаннан кейінгі айтыстарда қоғамдағы, әлеумет өміріндегі сан салалы ең зәру, көкейкесті мәселелерді көтеріп келеді. Халыққа, елдікке қажетті мәселелерден ақындар сырт қала алмайды. Қазіргі айтыстардың бірыңғай кем-кетігі

ғана теріліп айтылмай, еліміздің қол жеткізген жетістіктері де талданады (Қазақ өнерінің антологиясы, 2014: 21). Өйткені айтысқа шыққан ақын халық атынан сөйлейді, көпке ой салады. Мәселен Д. Кәпұлы бір айтыста:

Шыбын да жаным шырылдай,
Қай жаққа бетгі бұрмақпын?
Асылдарымды атқызып,
Абақтыға жатқызып,
Ұлардай жұртты шулаттың.
Босқанда халық шетелге,
Аузыңнан дәмі кетер ме

Аштықта жеген тулақтың?! (Қазіргі айтыс, 2004: 78) –

дейді. Бұл жолдар халық тарихының қаралы беттерінің шындығы екені даусыз. Ұзақ уақыт басқаға басыбайлы бодан болған еліміздің басынан не өтпеді? Бұл арада ақын халықты торғайдай тоздырған үш үлкен нәубетті меңзеп отыр. Аз сөзге көп мағына сиғызады, ойын ұтымды жеткізеді. Көптің көкейіндегі мәнді-маңызды ойды әсерлі айта білу ақынның кеңінен танылуына да көп әсер етеді. «Айтыста озған ақын халық алдында ақындыққа мандат алады. бұл мандаттың жазылатын қағазы – халықтың жүрегі» (Мұқанов, 1965: 16).

Тәуелсіздіктен кейінгі айтыстардың мазмұн-мәні өзгерген. Ақындар ойын еркін, өткір сөзбен іркілмей айтуға ден қойған. Мәселен, Серік Құсанбаев пен Қуаныш Мақсұтов арасындағы сөз сайысында Серік былай дейді:

Жырларың жорғадайын желсін мейлі,
Дей көрме мұны достың менсінбейді.
Шығыстан сайланған бір депутаттың
Шығысты Россияға берсін дейді.

Не:

Болса екен халқым әркез оң қадамың,
Сол жайды ойлауменен толғанамын.
Ол аздай Абай бабам аруағың

Басында күнде жарды бомбаларын (Құсанбеков, 2001: 161).

Ал Имашев Балғынбек пен Сара Тоқтамысова айтысқанда Балғынбек:

Сенат пен Парламентке қайран қалам,
Тіліме қарсы шығып тайрандаған.
Жалғыздың үні шықпай тілім өлді,

Айтса да Айталыдай қайран ағам – дейді (Қазіргі айтыс, 2004: 122).

Серік ақын айтқандай, біздің жерімізге көз тігушілер аз болмағаны белгілі. Ата-бабаларымыз білек күшімен қорғап қалған атамекенді бөлшектеу – елдікке сын. Мұндай теріс пиғыл іске асуы мүмкін емес, ақын орынды сынға алады, қырағылыққа шақырады. Сонымен бірге Абай туған киелі топырақта ұзақ жыл атом бомбасының жасырын жарылғаны да белгілі. Жарылыстың салдарынан сол өңірдегі халық аз азап тартқан жоқ. Жер мен су, ауа былғанды, кеміс сәбилер дүниеге келді, мүгедек көбейді. Ақын осында апатты ашады. Бұл сөзі халықтан қолдау табады. Павлодар қаласында өткен Әселхан мен Баянғали арасындағы айтыста Әселхан полигон болған

елдімекендердің атын атап, тізіп тұрып көрсетеді. Осылай батыл сөйлеп, ақиқатқа табан тіреу, сөз жоқ, айтысқа тың серпіліс берері хақ.

Сондай-ақ, Балғынбек ақынның айтып отырған тіл мәселесі де ұлттың басты белгісі екені аян. Өз тілінде сөйлеп, жазбаған елдің болашағы бұлыңғыр болмақ. Ендеше ақын көптің көкейіндегі мәселені көтеріп отыр. Ақындардың тура айтқаны туғанына жақпаса да, ел намысын көтеруі, соның жоқшысына айналуы жұртшылықтың қолдауына ие болмақ. Ақиқатты айту арқылы кемшіліктерді сынға алады, көптің көңілінен шығып мерейін көтереді.

Енді бірде айтыс ақындары тәуелсіздікті халықтың сан ғасыр күткен арманы ретінде жырлайды. Аманжол Әлтаев пен Серік Құсанбаев арасындағы айтыста Аманжол:

Азаттық орда тігіп алып белден,
Түнекті жарып тастап жарық келген.
Тоқсан жасқа келгенде мырза ғасыр,
Қазаққа тәуелсіздік алып берген.
Немесе:

Қайтпасын Қазақстан бек күшінен,
Ұрпағың өрге бассын текті ісімен.
Қазақтың көрген зұлмат, бар қайғысы

Азаттық садағасы деп түсінем (Қазіргі айтыс, 2004: 62), – деген жолдар азаттықты аңсаған халықтың ғасырлық мұраты екенін айтады. Азат ел болу жолында ата-бабаларымыз талай «тар жол, тайғақ кешуді» көргені аян. Осының бәрін азаттықтың садағасына балайды.

Тәуелсіз ел атанған соң ендігі жерде бостандықтың баянды болуы үшін бөлініп-жарылмай береке-бірлікті нығайту керек екеніне баса назар аударады. Халықтың ынтымақты болуы қуатты елге айналуының басты шарты екені аян. Бір айтыста С. Құсанбаев:

Бөлінбей ұлы жүз деп, кіші жүз деп,
Жеңнен қол, жағадан бас шығарайық, –
десе, Д. Кәпұлы:

Басыңда бақ тұрғанда бірігесің,
Алтын мен мыстай болып кірігесің.

Қапыда ынтымағыңды ыдыратсаң,

Қан жілік болған аттай жінігесің (Қазіргі айтыс, 2004: 72) –

деп «алтыбақан алауыздықтан» сақтандырады. Екі ақын да жұмыла көтерген жүктің жеңіл болатынын ескертеді. Екеуінің ойы бірін-бірі толықтыра түскен. Елде береке-бірлік болмай, өмірдің мәні де, сәні де болмайтыны кәміл. Бұл – халықтың ізгі салтына қажетті ой-толғам.

Айтыстарда ебін тауып, екі асап жүрген жемқорлық та сын садағына ілінген. Бұл да халыққа, елдікке қажетті мәселенің бірі. Айтыс ақындары кемістіктің кесірі аз болмайтынын дұрыс пайымдаған. Ақындардың батыл сөйлеуіне мүмкіндік беру – арыдан келе жатқан дәстүр. Сондықтан кемшілікті айтты екен деп ақындарды кінәлаудың қажеті жоқ. Ащы шындықты ашып айту – қажеттілік. Мұның бәрі тәуелсіздіктен кейінгі айтыстардың жаңа сипатта дамығанын аңдатады және айтыстың өміршең,

қуатты жанр екенін көрсетеді. Демек, айтыс ұлттық идеологияның жалынды жаршысына айналған. Әлеуметтік өмір сауалдарын кең қамтып, шынайы айта білген айтыс халыққа тез тарап, ұзақ уақыт ұмытылмай айтылып жүреді.

Осы ретте дін туралы да айта кеткен жөн. Кеңестік кезеңде мұсылман елдерінің тілі мен дінін жоюға күш салғаны мәлім. Өйткені тіл мен дін – әр ұлттың басты құндылықтарының бірі. Осы екеуінен айрылған халық біртіндеп жойылып кетуі мүмкін. Осындай жағдайда ақындардың ислам дінін айтыстың арқауына айналдыруы орынды болмақ. Мәселен, М. Тазабеков:

Бекарыс қай жағдаймен мақтанайық,
Сақтансақ, кришнадан сақтанайық.
Түбім – түрік, ал дінім – ислам ғой
Солай қарай сеніммен аттанайық.
Немесе:

Заман азып заң тозып бара жатыр,

Қай тірлікпен, Бекарыс, шаттанайық?

Бұрылғының ұраны – «Аллаһу акбар»,

Бүгінгінің ұраны – «ап қояйық» (Қазіргі айтыс, 2004: 117), –

депті. Ақын шынайы шындықты сөз еткен. Ұлттың ұятын оятып, рухын тазартатын ой тастаған. Жаман әрекеттің көбі имансыздыққа жол ашатынын ескертеді. Жаратқанның барлығына, құранның хақтығына сенген адамның жаны таза болады. Ақындар дін арқылы халықты жамандықтан сақтануға үндеген. Бұл проблема көп ақынның айтысынан орын алған. Д. Кәпұлы:

Құлқынның құлы болған қазақ аз ба,

Кәпірден асып түсер құлап ішкен?

Қаладағы қаптаған казиноның

Мешітің мерейі тұрады үстем (Қазіргі айтыс, 2004: 21), –

деген сөзі – ащы шындық. Ақын күлбілтелемей, ақиқатты айтқан. Бұл әлеуметті көптен ойландырып жүрген жаман әдеттің бірі болатын. Ақындар осындай жамандықтан жирендіріп, ізгілікті насихат етуді мақсат еткен.

Тәуелсіз елдің ақындары әлеуметтік өмірдегі басты-басты мәселелерді батыл көтеріп, қоғамдық идеологияның қалыптасуына айтарлықтай әсер еткен. Соңғы кездері тозған жер, тартылған су, ластанған ауаның зардаптары аз болмағаны белгілі. Танымал айтыс ақыны Қ. Әбілов кезекті бір айтыста былай депті:

Шіркін-ай, көл бар ма екен Балқашымдай,

Елімнің сыймай жатқан картасындай.

Тартылуға айналды сол тереңім,

Ойы тайыз жандардың арқасында-ай!

Ойсыздарға осылай оңай бәрі,

Жан бағуды қашанда қолайлады.

Балқаш деген – Арқаның шарайнасы,

Абайсызда сындырдық сол айнаны (Әлтаев, 2014: 35).

Бұған қарағанда ақындар қоғамдық-әлеуметтік өмірдегі жетістікті де, кемшілікті де бірдей қамтып сөйлеуге ұмтылғаны аңғарылады. Заман шындығын, көптің

көкейіндегі сауалдарды дөп басып айтуға ұмтылған өткіз сөз халықтан қолдау таппақ. Тіпті халық айтысты культке балап, ащы шындықты ашып айтқанды ұнатқан. Сол себепті ақындардың батыл сөйлеуіне мүмкіндік беру – арыдан келе жатқан дәстүр.

Қорытынды. Сонымен, айтыс – ұлттық идеологияның жалынды жаршысына айналып, жақсылықты жария ететін, кемшіліктерді кесіп түсер сөз семсерге айналған жанр. Күйіндіретін де сүйіндіретін, халыққа ләззат сыйлайтын өнер. Қоғамдық өмір сауалдарын кеңінен қамтып, шынайы айтатын өнер. Ондай сөз сайысын көпшілік ынталана тыңдайды, ықыласы да ерекше болады. Көркем сөзбен көмкерілген мәнді айтыс халыққа тез тарап, ұзақ уақыт ұмытылмай айтылып жүреді.

Айтыста тыңдаушылар ақынның бірнеше қарым-қабілетін, машық мәнерін аңғарып отырады. Ақынның өзін-өзі ұстауы, ым-ишарасы, өң-ажарының құбылуы, құлаққа жағымды мақам-сазы, музыкалық аспаппен сүйемелдеу шеберлігі, ой-өріс, білім-білігі – бәрі жұртты баурап алатын айтыстың қызық қырлары болып есептеледі. Сөз сайысына түскен ақындар осы ерекшеліктердің бәрін ескеріп отыруы керек. Негұрлым ақын айтысқа көп түссе, соғұрлым шеберлігі ұштала түспек. Айтысқа түскен әр ақынның сөзі бұқара қауымның ой-тілегімен үндесіп отыруы керек. Айтыста көтерілген сан түрлі тақырып уақыт талабынан, ұлт мүддесінен туындайтынын ескерсек, айтыстың мән-маңызы артып, көптің көңілін көтерер рухани мүлік екенін байқауға болады. Сондықтан айтыс – өмір қайшылығын ашатын ұшқыр жанр.

Сейітжанов З.Н.¹, Мекебаева Л.А.², Нуртазина А.О.³

^{1,2} *Казахский национальный университет имени аль-Фараби,*

³ *Алматынский университет менеджмента,*

Алматы, Казахстан

E-mail: ¹Asegizbayeva_84@mail.ru, ²mekebaevaleyla@gmail.com, ³nurtazina669@gmail.com

ORCID: ¹0000-0002-9834-5503, ²0000-0001-5543-9676, ³0000-0002-2273-2531

Идейно-тематические и художественные особенности современных айтысов

Аннотация. В статье рассматривается один из жанров фольклорного наследия казахского народа – айтыс акынов. Уделяется особое внимание айтысу после обретения независимости. Например Д. Капулы, А. Алтаев, С.Кусанбаев, К. Максұтов рассматриваются в сопоставлении с предыдущими айтысами. Показаны особенности, основные различия и сходства. Современные айтысы отличаются смелыми высказываниями о свободе и независимости, обществе, экономическом, языковом, политическом, земельном вопросах. Айтыс – развивающийся по сей день жанр. Это публичное поэтическое состязание, акыны выступают перед большой аудиторией. Один человек и поэт, и певец, и композитор. Публика наблюдает за исполнительским мастерством акынов, мимикой, умением сочинять стихи экспромтом. Народ внимательно слушает, а акыны воспевающие истину находят поддержку и одобрение. Некоторые зрители слушая даже наизусть запоминали тексты поэтических диспутов. Следовательно айтыс – это жанр, один из богатейших наследий казахского искусства развивающий национальную духовность народа. В прошлом искусство айтыс выполнял функции средств массовой информации. Оказывал значительное влияние на формирование общественной идеологии. Следовательно айтыс нельзя рассматривать отдельно от истории и жизни казахского народа. Через айтыс можно судить как о прошлом, так и о сегодняшней жизни народа. В айтысах периода независимости часто поднимались проблемы экологии земли, высохших морей и рек, загрязненного воздуха. Поднимался и вопрос религии, призывавший народ оградить себя от ненужного влияния. Эта проблема возникла у многих поэтов. Какую бы критику не говорили поэты, им дана воля слова, прощение. Эта же особенность прослеживается и в наше время, современных айтысах. Айтыс – синкретный жанр, отражающий как успех, так и недостатки общества. Значит, это искусство, которое передается по наследству от поколения к поколению. Он считается одним из наиболее значимых жанров в культурной жизни казахского народа. Айтыс – это жанр,

представляющий собой сложный синтез ряда искусств - поэзии, музыки, исполнительского мастерства, защищающий интересы страны, поднимающий дух народа. Следовательно – это динамично развивающийся жанр, духовное достояние народа.

Ключевые слова: поэт, искусство айтыса, синкретный жанр, казахский народ, участник поэтических состязаний, импровизация, социальная жизнь, судьба народа.

Seyitzhanov Z.N.¹, Mekebayeva L.A.², Nurtazina A.O.³

^{1,2}Al-Farabi Kazakh National University, ³Almaty Management University,
Almaty, Kazakhstan

E-mail: ¹Asegizbayeva_84@mail.ru, ²mekebaevaleyla@gmail.com, ³nurtazina669@gmail.com

ORCID: ¹0000-0002-9834-5503, ²0000-0001-5543-9676, ³0000-0002-2273-2531

Ideological, thematic and art features of modern aitys

Annotation. The article considers one of the genres of the folklore heritage of the Kazakh people – aitys akyns. Special attention is paid to aitys after independence. For example, D. Kapuly, A. Altaev, S. Kusanbayev, K. Maksutov are considered in comparison with the previous aitys. The features, main differences and similarities are shown. Modern aitys are distinguished by bold statements about freedom and independence, society, economic, linguistic, political, and land issues. Aitys is a genre that is developing to this day. This is a public poetic competition, the akyns perform in front of a large audience. One person is a poet, a singer, and a composer. The audience watches the performing skills of the akyns, facial expressions, the ability to compose poetry impromptu. The audience listens attentively, and the akyns singing the truth find support and approval. Some viewers even memorized the texts of poetic debates while listening to him. Consequently, aitys is a genre, one of the legacies of Kazakh art that develops the national spirituality of the people. In the past, the art of aitys performed the functions of mass media. He had a significant influence on the formation of social ideology. Therefore, aitys cannot be considered separately from the history and life of the Kazakh people. Through aitys, one can judge the life of the people both about the past and about today's life. In the Aitys of the period of independence, problems of the ecology of the earth, dried-up seas and rivers, polluted air were often raised. The question of religion was also raised, calling on the people to protect themselves from evil. This problem has arisen for many poets. No matter what painful words the poets say, they are given the will, forgiveness. The same feature can be traced in today's aitys. Aitys is a syncretic genre that reflects both the success and shortcomings of society. So, this is an art that is inherited from generation to generation. It is considered one of the most significant genres in the cultural life of the Kazakh people. Aitys is a genre that represents a complex synthesis of a number of arts - poetry, music, performing skills, protecting the interests of the country, raising the spirit of the people. Consequently, aitys is a dynamically developing genre, the spiritual heritage of the people.

Keywords: poet, art of aitys, syncretic genre, aityker, Kazakh people, improvisation, social life, the fate of the people.

Информация об авторах:

Сейтжанов Zufar Нурсанович, доктор филологических наук, профессор Казахского национально-го университета имени аль-Фараби. Алматы, Казахстан, E-mail: Asegizbayeva_84@mail.ru; ORCID: 0000-0002-9834-5503.

Мекебаева Лейла Адамовна, кандидат филологических наук, и.о. доцента Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, E-mail: mekebaevaleyla@gmail.com; ORCID: 0000-0001-5543-9676.

Нуртазина Акмарал Осеровна, магистр педагогических наук, старший преподаватель Алматинского университета менеджмента. Алматы, Казахстан, E-mail: nurtazina669@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2273-2531.

Әдебиеттер:

Әуезов М. Шығармаларының елу томдық толық жинағы. 2-том. – Алматы: Ғылым, 1998. – 432 б. ISBN 978-601-294-144-9 (қаз).

Әлтаев А. Наркескен: айтыстар. – Астана: Фолиант, 2014. – 288 б. (қаз).

Бердібаев Р. Сарқылмас қазына – Алматы: Мектеп, 1983. – 227 б. (қаз).

- Жолдасбеков М. Қазаққа Алланың берген сыйы еді // Егемен Қазақстан. – 2009. – 14 қаңтар (қаз).
Жармұхамедов М. Айтыс өлеңдерінің арғы тегі мен дамуы. – Алматы, 2001. – 293 б. (қаз).
Қазақ өнерінің антологиясы. 25 томдық. Құраст. М. Жолдасбеков, С. Негимов. – Астана: Күлтегін, 2014 – 400 б. ISBN 978-601-7318-40-6 (қаз).
Қазіргі айтыс. Құрастырушы Несіпбек Айтұлы. 3-кітап. – Астана: Күлтегін, 2006. – 320 б. (қаз).
Қазіргі айтыс. 1 кітап. Құраст.: И.Нұрахметұлы, С.Дүйсеғазин. – Астана: Күлтегін, 2004. – 312 б. ISBN 9965-642-04-4 (қаз).
Қоғамдық фольклор, 3-басылым. Автор(лар): Сиракули, ВК (Сиракули, Василики Хр.), Перетти, Д (Перетти, Даниэль) Дереккөз: Американдық фольклор журналы. Қыс 2013 (ағылш).
Құсанбеков С. Жырлаумен өткен 20 жыл: Эссе-баян, айтыстар. – Астана: Фолиант, 2011. – 360 б. (қаз).
Мұқанов С. Айтыстар туралы. Айтыс. 1-том. – Алматы: Жазушы, 1965. – 328 б. (қаз).

Литературы:

- Ауэзов М.О. Полное собрание сочинений. Том 2. - Алматы: Ғылым, 1998. - 432 с. ISBN 978-601-294-144-9 (қаз).
Антология казахского искусства. 25 томник. Составит. М. Жолдасбеков, С. Негимов. – Астана: Күлтегін. – 2014 – 400 с. ISBN 978-601-7318-40-6 (қаз).
Альтаев А. Палаш: айтысы. – Астана: Фолиант, 2014. – 288 с. (қаз).
Бердибаев Р. Неиссякаемая сокровищница – Алматы: Мектеп, 1983. – 227 с. (қаз).
Жармұхамедов М. Происхождение и развитие стихов айтыса.– Алматы, 2001. – 293 с. (қаз).
Жолдасбеков М. Великий дар Аллаха казахам // Егемен Казахстан. – 2009. – 14 январь (қаз).
Қусанбеков С. Воспевая стихами 20 лет: Эссе-баян, айтысы. – Астана, Фолиант, 2011. – 360 с. (қаз).
Муканов С. Беседа об айтыс. Айтыс. 1-том. – Алматы: Жазушы, 1965. 328 с. (қаз).
Общественный фольклор, 3-е издание. Автор(ы): Сиракули, В.К. (Сиракули, Василики Хр.), Перетти, Д. (Перетти, Даниэль) Источник: Журнал американского фольклора. Зима 2013 (англ).
Современный айтыс. 1 книга. Составит.: И.Нұрахметұлы, С.Дүйсеғазин. – Астана: Күлтегін, 2004. – 312 с. ISBN 9965-642-04-4. (қаз).
Современный айтыс. Составитель Несіпбек Айтұлы. 3-книга. – Астана: Күлтегін, 2006. – 320 с. (қаз).

References:

- Auevov M. (1998) Shygarmalarynyn elu tomдық tolyk zhinagy [The complete works of M. Auevov in fifty volumes]. Volume 2. ISBN 978-601-294-144-9 (in Kaz.).
Altaev A. (2014) Narkesken aitystar [Narkesken: aitysy]. – Astana: Foliyant. – 288 p. (in Kaz).
Berdibaev R. (1983) Sarkylmas kazyna [Inexhaustible treasure] – Almaty: Mektep. – 227 p. (in Kaz.).
Jarmuhamedov M. (2001) Aitys olenderinin argy tegi men damuy [The origin and development of aitys poems]. – Almaty. – 293 p. (in Kaz).
Kusanbekov S. (2011) Jyrлаumen otken 20 jyl: Esse-baian, aitystar [20 years with singing: Essay-иayan, aitysi]. – Astana: Foliyant. – 360 p. (in Kaz).
Mukanov S. (1965) Aitystar turaly [About the aitys]. Aitys. 1-tom. – Almaty: Jazushy. – 328 p. (in Kaz).
Public Folklore, 3rd edition. (2013) Author(s): Sirakouli, VC (Sirakouli, Vasiliki Chr.), Peretti, D (Peretti, Daniel) Source: Journal of American Folklore. Winter (in Eng).
Qazirgi aitys [Modern aitys]. (2004) 1 kitap. Qyrast.: I.Nurmuhametyly, S.Dyisengazin. – Astana: Kultegin. – 312 p. ISBN 9965-642-04-4 (in Kaz.).
Qazaq onerinin antologiasy [Anthology of Kazakh art]. (2014) 25 tomдық. Kurast. M. Zholdasbekov, S. Negimov. – Astana: Kultegin. – 400 p. ISBN 978-601-7318-40-6 (in Kaz).
Qazirgi aitys [Modern aitys]. (2006) Qyrastyrushy: Nesipbek Aituly. 3-kitap. – Astana: Kultegin. – 320 p. (in Kaz).
Zholdasbekov M. (2009) Qazaqqa Allanyн bergen syiy edi [Was a gift from Allah to the Kazakh] // Egeмен Qazaqstan. – 14 qantar (in Kaz).